
КОРОТУН О.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра сучасних
європейських мов, Київський
національний торговельно-
економічний університет,
м. Київ

УКРАЇНОМОВНА ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Стаття присвячена дослідженню деяких аспектів україномовної підготовки іноземних студентів основних факультетів нефілологічного профілю навчання, що передбачає врахування особливостей компетентнісного підходу до вивчення мов. Позааудиторне спілкування назване однією з форм навчання, що сприяє якісній україномовній підготовці іноземних студентів.

Ключові слова: українська мова як іноземна, студенти-іноземці, комунікативна компетентність, позааудиторне спілкування.

Статья посвящена изучению некоторых аспектов украиноязычной подготовки иностранных студентов основных факультетов нефилологического профиля обучения, что предполагает учет особенностей компетентностного подхода к изучению языков. Внеаудиторное общение названо одной из форм обучения, которая способствует качественной украиноязычной подготовке иностранных студентов.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, студенты-иностранцы, коммуникативная компетентность, внеаудиторное общение.

The article investigates some aspects of Ukrainian training foreign students that takes into consideration characteristics of competence-based approach to language learning in line with the Common European Framework of Reference for Languages, where the object of evaluation is not only accuracy and speed, but also the relevance of communication tools. Learning that takes into account the communicative and competent approach involves including engaging students in a variety of situations that simulate real communication and automatically

© Коротун О.О., 2014

translate the status of such foreigners to the subject of communication. We describe two types of communication: classroom, implemented within classrooms, and extracurricular. The last is one of the main factors contributing to the preparation of high-quality Ukrainian foreign students. Extracurricular communication (creation of a common information space on-line, theme discussions, excursions, etc.) called a form of learning that promote high-quality Ukrainian training foreign students. Bilingualism named one of extra linguistic factors, which is the most important issue in language learning.

Key words: *Ukrainian as a foreign language , foreign students , communicative competence, extracurricular communication.*

Постановка проблеми. Успішне вивчення іноземної мови та доцільне її використання є однією із заповорок професійного зростання, адже «основним економічним резервом розвитку за визнанням світової наукової громадськості» [1; с. 15] є людський, кадровий потенціал. Гострота питання підкреслюється, коли йдеться про українську мову як іноземну, оскільки для іноземців, які отримують освіту в Україні, вона є не лише засобом оволодіння майбутньою професією. Українська мова є для них у буквальному розумінні засобом існування: за допомогою мови іноземці спілкуються у гуртожитку з одногрупниками-вихідцями з інших країн, своїми українськими товаришами, викладачами, вирішують щоденні соціально-побутові питання у магазинах, транспорті тощо.

Вивчення мови країни, де навчаєшся істотно відрізняється від вивчення інших дисциплін: цей процес не обмежується лише засвоєнням нової інформації або суми знань. Знання мови уможливорює користування «мовними формами, доцільними в певному соціолінгвістичному контексті, а, відповідно, надає можливість адекватної взаємодії та взаєморозуміння людей в умовах іншомовної культури» [2; с. 86]. Йдеться про вироблення навичок та умінь, що будуть сприяти ефективному застосуванню отриманих впро-

довж навчання та позааудиторної роботи знань. У зв'язку з цим актуалізується вплив таких другорядних на перших погляд дисциплін, як психологія, ейдетика, культурологія, етика, риторика, що розкривають особистісні якості іноземних студентів, «без яких неможлива успішна соціалізація молодих людей у сучасному суспільстві та їх професійний розвиток» [3; с. 197]. Успішний сучасний професіонал має не лише знати що робити, оскільки знання як такі поступово втрачають свою цінність, яку мали ще в 80-90-х роках ХХ століття. Основними показниками ефективності функціонування професіонала є здатність здобувати нові знання, трансформувати та застосовувати їх у відповідності до запитів. Це є актуальним і потребує першочергового дослідження у руслі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та передбачає врахування компетентнісного підходу до україномовної підготовки іноземних студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню компетентнісного підходу останнім часом присвячена велика кількість наукових праць. Так, це дослідження Н. Бібік, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пошетун, А. Хуторського, які вже стали класикою вивчення теорії питання. Ця проблема залишається актуальною для вивчення, їй приділяється

максимальна увага науковців усього світу. Проте, незважаючи на такий високий рівень інтересу до вивчення цього феномену, проблема формування комунікативної компетентності є однією з найбільш неоднозначних у науковій психолого-педагогічній літературі. Термінологічна та логічна неупорядкованість, подібність у визначеннях і класифікаціях свідчать про недостатню теоретичну розробку цього питання.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування підходів до україномовної підготовки іноземних студентів основних факультетів нефілологічних спеціальностей та з'ясування основних чинників, що сприяють такій підготовці з точки зору компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Націленість на комунікативний та компетентнісний підходи сучасної освіти потребує опрацювання нових теоретичних положень та вироблення єдиного зрозумілого всім учасникам освітнього процесу теоретичного підґрунтя. Надзвичайно важливим є однозначне і точне тлумачення термінів, уникнення плутанини, адже представники різних галузей знань підходять до опису даного поняття з різних позицій, часто захищаючи свої інтереси, підкреслюючи ті особливості, що є важливими для певної науки. Отже, не зайвим буде звернутися до перегляду та переосмислення таких дефініцій, як «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетентність» з метою наблизитися до вироблення єдиного погляду на проблему.

Уважний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що у роботах деяких дослідників (О. Волченко, Т. Ганніченко, Н. Гез, Т. Дементьева, О. Палка, Ю. Федоренко, С. Шевченко тощо) терміни «компетентність» і «компетенція» не розмежовуються. Навпаки, вони використовуються, як взаємозамінні, інколи тотожні, ідентичні. Часто поняття «комунікативна компетенція» тлумачиться через кате-

горії здібності та готовності, хоча, на думку науковців, різниця між ними все ж існує. Присутність у тлумаченнях таких яскравих маркерів як «здатність», «знання», «уміння», «навички» безапеляційно вказують на приналежність даних визначень до категорії компетентностей. Компетенція ж є колом питань, зобов'язань, виконуючи які особа може бути компетентною або некомпетентною. Плутання та взаємозаміна, на нашу думку, відбувається через неусталеність термінологічної бази.

Компетентність як комплексну характеристику особистості, рівень освіченості (що представляється як основний освітній результат), як загальна здатність, «що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню» [4; с. 6], здатність діяти в ситуації непевності, приймати рішення, схилиючись до найоптимальнішого в даному випадку варіанту, можливість не лише володіти знаннями, але й потенційна готовність якісно та кваліфіковано ці знання реалізувати, оперативність та мобільність знань, здатність ці знання інтегрувати у кожную конкретну ситуацію представляють О. Лебедев, Т. Ганніченко, З. Залібовська-Ільницька, О. Решетова, Л. Тархан тощо. Компетенцію ж розглядають, як коло повноважень та питань, в яких дана особа має досвід (О. Лебедев, О. Смірнова, О. Павленко тощо). Автори, що підтримують таку точку зору, справедливо наголошують, що формування певної компетентності має здійснюватися «в умовах спеціально організованого педагогічного процесу, усі компоненти якого підпорядковані вимогам компетентнісного підходу до навчання» [5; с. 6]. Дійсно, основною характеристикою комунікативної компетентності є врахування психологічних, соціальних і культурних особливостей, що варіюються в залежності від соціального статусу індивіда та конкретної ситуації, в якій відбувається спілкування.

Узагальнюючи дослідження остан-

ніх років, О. Пометун приходить до висновку, що «компетентність людини – це здатність і готовність індивіда ефективно будувати власну діяльність та суб'єктно значущу взаємодію із соціальним оточенням на основі отриманих знань і сформованих умінь [6; с. 332-333]. Компетентністю, на думку дослідниці, завжди є «сукупність (система) знань і умінь у дії» [6; с. 333]. Це не просто «обізнаність чи поінформованість», а «здатність успішно розв'язувати складні проблеми, що виникають у процесі пізнання світу чи побудови відносин з іншими, або використання нових технологій чи виконання соціальних ролей: громадянина країни, члена родини, покупця, виборця тощо» [6; с. 333].

Під терміном «компетенція», як справедливо зазначає О. Пометун, пропонується розуміти «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в певних питаннях, тобто мати / набути компетентність (компетентності) у певній сфері діяльності» [7; с. 64].

Формування комунікативної компетентності передбачає набуття здатності доцільно користуватись мовою в залежності від конкретної ситуації. Об'єктом оцінки є не тільки правильність, але й доречність, швидкість комунікативного акту. Навчання іноземних студентів з урахуванням комунікативного та компетентнісного підходів передбачає в тому числі залучення студентів у різноманітні ситуації, що моделюють реальну дійсність.

Процес навчання спілкуванню, особливо іншомовного, має максимально наближуватися до реальності, коли увага звертається насамперед не стільки на знання структури мови та її словникового складу, скільки на вміння правильно використовувати отримані знання на практиці, здатності адекватно висловлювати свої думки у різних навчально-побутових ситуаціях.

Навчання іншомовного спілкування у тому числі передбачає формування умінь знаходження або вироблення нової інформації на базі отриманої, створення нових цілей та мотивів спілкування.

Виділяють дві сторони у людському спілкуванні:

стосунки типу суб'єкт-об'єкт, де об'єкт виступає як предмет впливу суб'єкта. У таких стосунках тільки суб'єкт спілкування має право керувати розмовою. Об'єктові відводиться роль простого об'єкта впливу та маніпуляцій з боку першого.

стосунки типу суб'єкт-суб'єкт. Таке спілкування характеризується рівністю позицій співрозмовників, адже дві сторони однаково активно беруть участь у спілкуванні. При такій взаємній активності сторін кожна зі сторін не лише відчуває вплив іншої, але й сама рівною мірою впливає. Таке спілкування характеризується «взаємним проникненням партнерів у світ відчуттів та переживань одне одного, готовністю стати на точку зору іншого, прагненням до співчуття, прийняття одне одним, активною взаємною гуманістичною установкою партнерів» [8; с. 14].

За схемою суб'єкт-об'єкт, особливо на початку роботи в аудиторії, часто відбувається спілкування в діаді викладач – студент-іноземець. Таке спілкування також можна назвати аудиторним або навчальним. У ході знайомства з групою та у процесі вирішення побутових та соціальних проблем іноземців спілкування часто переходить на рівень суб'єкт-суб'єктних взаємин. Щоб стати повноцінним суб'єктом процесу комунікації, іноземцеві необхідно виступати у першу чергу в ролі носія вільної і самостійної активності, комунікативної діяльності, адже суб'єкт «здатний до цілепокладання, тобто встановлення навчальних завдань, проектування і вирішення навчальних задач, навчальної діяльності загалом» [9; с. 9]. Стаючи суб'єктом, іноземець автоматично переходить на

позааудиторний (позанавчальний) рівень спілкування.

Ймовірно, що між цими двома категоріями існує ціла низка різноманітних зв'язків, стосунків та взаємних переходів, адже спілкування є складним, багатовекторним процесом, який неможливо описати в рамках двох типів, проте це не зменшує їхньої принципової специфіки.

Не можна не погодитись з тим, що мова є не лише засобом спілкування. Це, насамперед, спосіб сприймання світу, відтворення його в свідомості людини. А для того, щоб стати повноцінними членами суспільства, студентам-іноземцям необхідно не лише опанувати українську мову з точки зору засвоєння її граматичних, лексичних, фонетичних та стилістичних норм. Йдеться про засвоєння правил поведінки в суспільстві, про формування вмінь адекватно реагувати на різноманітні соціальні, побутові та культурні виклики, уникати непорозумінь, що з'являються при невідповідному сприйнятті чужої лінгвокультури, оскільки «розбіжності у комунікативній поведінці різних народів можуть бути значними» [10; с. 42].

Дані норми є іноді складнішими, ніж граматичні або синтаксичні правила, адже такі суб'єкт-суб'єктні відносини стосуються комунікаційної сфери людського буття і є нічим іншим, як взаємообміном уявленнями про життя, професійними ідеями та інтересами, готовими рішеннями побутових складностей. Навички такої діяльності не можуть бути сформовані у іноземців лише в рамках аудиторної роботи у межах навчальної програми. Необхідне вільне, «живе» позааудиторне спілкування. Це зумовлюється, на нашу думку, двома факторами.

По-перше, навчальна діяльність, яка будується за типом «суб'єкт-об'єктних» стосунків, «не носить симетричного характеру. Учитель є не просто учасником спілкування з учнями, а, насамперед, його лідером, організатором, який визначає його цілі,

зміст, ефективні організаційні форми та шляхи» [11; с. 9].

По-друге, відповідальність за результативність комунікативного акту в межах аудиторії несе викладач, який працює з іноземцями. Це пов'язано зі складнощами, які переживають іноземці в період адаптації до умов навчання та проживання в чужому для них соціальному та культурному середовищі. Одним із завдань викладачів-мовників, що працюють з іноземними студентами та одними з перших беруть на себе роботу після приїзду іноземців у країну, є максимальне нівелювання труднощів першого адаптаційного періоду та розв'язання за запитом студента всіх побутових, соціальних, та культурних проблем, з якими стикається іноземець у країні. Для досягнення мети можуть використовуватися мова-посередник (англійська, французька, португальська тощо), міміка, жести, малюнки тощо.

Необхідно також врахувати, що ідеальність моделі вивчення української мови як іноземної в Україні руйнується білінгвізмом, одним з екстралінгвістичних факторів, який на сьогодні є найгострішою проблемою у вивченні мови. Так, рівень володіння і вживання української мови залежить від регіону, культурних та історичних традицій, типу навчального закладу, в якому буде навчатися іноземець та багатьох інших об'єктивних факторів. Деякі вчені [12] підкреслюють, що проблема білінгвізму не зникає і тоді, коли студенти обирають для вивчення одну з мов (українську чи російську), плануючи подальше навчання в Україні саме цією мовою. Українська мова є державною, нею послуговуються в усіх офіційних документах, розпорядженнях, оголошеннях тощо, проте у побуті, особливо у південно-західних регіонах України, іноземці послуговуються частіше російською.

На протигагу монологістичному навчальному спілкуванню, відповідальність за результат комунікативних актів, що мають місце на вулиці, у

транспорті, у магазині, у театрі тощо, повністю лягає на іноземців. Поруч немає викладача чи підручника, які можуть запропонувати готовий варіант відповіді. Та й співрозмовник часто не зацікавлений у з'ясуванні реальних потреб чужинця. Мають місце також непоодинокі випадки расизму, небажання вислуховувати людину, яка говорить незрозуміло, нечітко, з акцентом. Усвідомлення важливості, а, зрештою, й необхідності розширення рамок спілкування, виходу, так би мовити, у «вільне» позааудиторне «плавання» дозволяють студентам-іноземцям не лише вирішувати свої побутові проблеми та задовольняти соціально-культурні запити, а й користуватися мовою як інструментом отримання вищої освіти, що значною мірою визначає ступінь пізнавальної активності та мотивації до вивчення української мови. Перебіг та результат такого позанавчального спілкування студентів-іноземців не може бути проконтрольований та оцінений викладачем, проте результати можуть бути помітними під час роботи в аудиторії: іноземець починає себе вільніше відчувати під час діалогічної роботи у парах, легше задовольняє свої потреби, спілкуючись з викладачами немовних дисциплін. Звичайно, наслідками такого «живого» спілкування можуть бути і певні негативні фактори, такі як вживання суржику, слів-паразитів, нецензурної лексики, проте позитивні здобутки одноznічно масштабніші. Вивчення іноземними студентами української мови у російськомовному оточенні вимагає напруженої роботи з боку викладачів і студентів. Викладач-мовник має слідувати за чистотою української мови. Важливим для студентів-іноземців є усвідомлення того факту, що знання української мови є єдиним засобом, що може допомогти розумінню історії і культури країни, її звичаїв, соціальних і побутових особливостей нашої країни.

Особливу увагу варто звернути на залучення іноземних студентів до спе-

ціально створеного єдиного інформаційного простору у соціальних мережах (наприклад, на базі Facebook), де студенти можуть вчасно отримувати всю необхідну для них інформацію щодо розкладу занять, тематики екскурсійних програм тощо. Іноземцям також при запиті може надаватися вчасна психологічна допомога, вирішуватись проблеми, не пов'язані прямо з навчальним процесом, проте які опосередковано впливають на якість та швидкість адаптаційного періоду, а, отже, на успішне включення у навчальний процес.

Позитивні результати очікуються від проведення тематичних свят, екскурсійних програм, бесід на теми, що не стосуються безпосередньо навчального процесу, написання твору на тему «Що значить для вас бути іноземним студентом в Україні?», використання малювання як арт-терапії, зокрема малюнок на тему «Я в Україні». Така робота дозволяє виявити приховані проблеми студентів-іноземців, які замовчувалися в груповому спілкуванні через побоювання виглядати слабким, неспроможним вирішувати нові життєві завдання тощо.

Висновок. Проведений контент-аналіз дає нам змогу усвідомлено прийняти одну з позицій, що стосується визначення досліджуваної категорії. Так, комунікативну компетентність студентів-іноземців, яка має бути результатом успішної україномовної підготовки, ми представляємо складною інтегративною властивістю особистості, що характеризується її теоретичною, практичною та психологічною здатністю до здійснення комунікативної діяльності відповідно до суспільно-культурних норм і встановлених вимог до студентів вищих навчальних закладів України. Якісна україномовна підготовка іноземних студентів, що передбачає сформованість високих рівнів комунікативної компетентності, спирається не лише на можливості аудиторної роботи у рамках навчальної програми, а має розширюватися сами-

ми іноземцями засобами позааудиторної роботи, серед яких особлива увага приділяється залученню іноземних студентів до спеціально створеного єдиного інформаційного простору у соціальних мережах, проведенню те-

матичних свят, екскурсійних програм, бесід. Такі форми позааудиторної роботи мотивують студентів-іноземців до успішного оволодіння українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазаракі А., Гуляєва Н. Інноваційний вектор конкурентоорієнтованості університету / А. Мазаракі // *Інновації в освіті : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 16–17 жовтня 2012 р.) : тези доповідей.* – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 352 с. – Укр., рос. та англ. мовами. – С. 15-17.
2. Максименко Г. Лінгвокраїнознавство у викладанні української мови як іноземної / Г. Максименко // *Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції.* – К., 11-12 квітня 2013 р., Національний авіаційний університет / за заг. ред. М. М. Бондарчук, І. В. Жогіної. – К.: НАУ, 2013. – 156 с. – С. 86-88.
3. Гейна О.В. Формирование коммуникативной компетентности иностранных студентов / О.В. Гейна // *Лінгвістична підготовка студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів у контексті Болонського процесу та загальноєвропейських рекомендацій з вивчення, викладання та оцінювання мов: Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції, 3-4 жовтня 2013 року.* – Одеса: Видавництво «ВМВ», 2013. – С. 197-202.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004.
5. Компетентнісний підхід: система впровадження в школі / упоряд. І. В. Родигіна, Л. М. Дементьєва, А. І. Погорелов, О. Г. Луценко – К.: Шк. Світ, 2010. – 112 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Пометун О. І. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири сучасної школи / О. І. Пометун // *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару.* – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 332-344.
7. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук.* – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 65-70. – (Бібліотека з освітньої політики).
8. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
9. Акімова О.В. Інноваційна система розвитку творчого мислення майбутнього вчителя / О.В. Акімова // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць.* – Випуск 38 / Редкол.: В. І. шахов (голова) та ін. – Вінниця: Нілан ЛЬД, 2012. – 432 с. – С. 7-12.

10. Латигіна Н.А. Етноспецифіка комунікативної поведінки / Н.А. Латигіна // Інноваційні підходи до формування іншомовної професійної компетентності: тези доп. міжвуз. наук.-метод. семінару (Київ, 10 квіт. 2010 року.). – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – С. 40-42.
11. Лузан П. Г. Педагогічний довідник викладача-аграрника: словник-довідник / П. Г. Лузан, І. В. Сопівник. – К.: ДАКККиМ, 2009. – 234 с.
12. Гладир Я. С. Викладання української мови як другої іноземної у технічному ВНЗ: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / Я. С. Гладир. – Режим доступу: <http://www.center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/15.pdf>. – Назва з екрану.